

קליטת עובד עם מוגבלות - כלים למעסיק

מאת מהנדס מיקי וינקלר, M.Sc.

ראש מינהל הנדסת בטיחות, פרויקטים ובטיחות עובדים
עם מוגבלות, המוסד לבטיחות ולגיהות

אוכלוסיית האנשים עם מוגבלות נחשבת לאחת הקבוצות המזדורות ביותר בעולם, אשר מאופיינת במצב בריאותי ירוד, נוסף על המוגבלות, בהישגים לימודיים פחותים, בשיעורי תעסוקה נמוכים ובשיעורי עוני גבוהים, כל זאת, בהשוואה לאוכלוסייה ללא מוגבלות (ארגון הבריאות הבינלאומי – WHO, 2014).

המוגבלות (Disability) נתפסת כחוסרים פיזיים ומנטליים ביכולת לתפקד בטווח הנחשב נורמלי אצל בני אדם. באיחוד האירופי נקבע כי יש להגן על קבוצת עובדים עם מוגבלויות מפני הסכנות המשפיעות עליהם בעבודה. לכן, המעסיקים נדרשים לבצע הערכות סיכונים, למזער סיכונים ולהתאים את העבודה ואת מקום העבודה לעובדים בכלל ולעובדים עם מוגבלות בפרט

קליטת העובד החדש

המפתח לקליטת עובד עם מוגבלות הוא זיהוי חוזקותיו והעצמתן, והתאמת חולשותיו לעבודה בסביבה בטוחה. עובדים עם מוגבלות בדרך כלל אינם חושפים ומשתפים את מגבלתם. נוסף על כך, מוגבלויות שאינן פיזיות אינן נראות לעין. העובדים עם המוגבלות ישווקו את עצמם כעובדים רגילים, ועלינו, כמעסיקים, מוטלת החובה ללמוד להכיר אותם. בתהליך הקליטה על המעסיק להיערך ולהביא בחשבון את מצבו הייחודי של העובד עם המוגבלות:

- עובד עם מוגבלות מתנהג בשגרה ובעת אירוע חריג **בצורה שונה** מעובד רגיל.
- עובד עם מוגבלות חושב בדרך **שונה** מעובד רגיל.
- עובד עם מוגבלות **מחייב ביצוע התאמות**.

• **בכל שינוי** שחל אצל העובד (מצב בריאותי וכו') או במקום העבודה (שינוי מיקום, תפקיד וכו') יש לבחון מחדש את ההתאמות.

מוגבלויות ואתגרים בטיחותיים

מעסיק עשוי לפגוש מספר רב של מוגבלויות, בחלקן נראות לעין (פיזיות, ראייה, שמיעה, דיבור), ובחלקן אינן נראות (שכליות, נפשיות). מגוון סוגי

המנהלים לחשיבה בטיחותית שונה, ולדאוג שתחלחל לכל רמות הניהול. לדוגמה, הערכת הסיכון תהיה גבוהה יותר, כיוון שההסתברות להתרחשות אירוע בטיחות בשל טעויות בביצוע המשימה עלולה להיות גבוהה יותר. גם חומרת הפגיעה עלולה להיות קשה יותר, בשל תגובה אטית של העובד ובשל חרדות, חוסר הבנה וכד', מאשר במקום שאינו מעסיק עובדים עם מוגבלות.

דוגמאות להתאמות סביבת העבודה

נהלים: יש לעדכן את הנהלים לשילוב עובדים עם מוגבלות ואת סוגי ההתאמות, ולרענן את ידיעות המנהלים בעדכונים ובחידושים.

הדרכות: יש לדאוג להדרכות מונגשות (מבחינת השפה, יכולת הבנה, יכולת קריאה וכו'), ולבחון אם נדרשת הדרכה פרטנית או קבוצתית מותאמת.

שילוט והוריה: יש להתאים את השילוט (גודל, צבע, איורים), את ההוריה ואת סוגי ההתראות החזותיות והקוליות (אור מהבהב) להתנהלות בשגרה ולהתנהלות בחירום.

דרכי מילוט: בשגרה יש מעלית; במצב חירום יש מדרגות חירום ואמצעי ניווד ייעודיים לבעלי המוגבלות.

המוגבלויות ורמותיהן השונות מציב בפני המעסיק אתגר בטיחותי מורכב. יש להתייחס לכל מוגבלות בהתאם לחלוקה לעיל: פיזית או שכלית. כשמדובר בלקות פיזית על מקום העבודה לבצע התאמות פיזיות חד-פעמיות, כגון הנגשת מעברים, תאורה וכו'. אך כשמדובר בלקות שכלית או נפשית, יש לנהל את ההתאמות באופן יום-יומי ושוטף, בהתאם למצבו המשתנה של העובד. יש להביא בחשבון את השוני הקיים בין התנהגות העובד בשגרה ובין התנהגותו במצבי חירום. בשעת חירום העובד עם המוגבלות השכלית או נפשית עלול להגיב שלא בהתאם לנדרש (לקפוא במקומו, להתחבא במקום לנטוש את עמדת העבודה וכו'), ועל המעסיק להיערך לכך בניהול הבטיחות במצב החירום.

ניתוח סביבת העבודה

במסגרת תקנות ארגון הפיקוח על העבודה (תכנית לניהול הבטיחות) התשע"ג-2013, המעסיק נדרש לפעול להסרת המפגעים ולמזעור הסיכונים. במקום עבודה שמעסיק עובדים עם מוגבלות יש לנהל את הבטיחות בדומה לכך, ובנוסף גם להתאים את סידורי הבטיחות לצרכים של העובדים עם המוגבלות, כיוון שהמוגבלות היא גורם משמעותי בחשיבה. יש להכשיר את

המודעות בעבודה בהתאמה ליכולות העובד.

היערכות בטיחותית במקום העבודה לקראת קליטת עובד עם מוגבלות

בדיקה בטיחותית של תשתיות בדגשים הבאים:

- יכולת חילוץ במדרגות, וללא מעלית.
- מעברים ודרכי גישה (רוחב, פניות).
- כיוון פתיחת הדלתות והזרימה החוצה.
- אמצעי התראה ואזהרה מונגשים.
- שילוט והכוונה מונגשים.
- הנגשת אמצעי בטיחות, כגון מטף כיבוי אש.

במקום המיטבי עבורו (מבחינת קומה ומרחק ממתקנים חיוניים).

שלב שלישי - התאמה לסביבת העבודה המידית. לאחר ההתאמה במרחב יש לדאוג למיקום מתאים באולם, תחנת עבודה, מעבדה וכו'.

שלב רביעי - הדרכה לגבי הסיכונים המידיים והמרחביים. הדרכה מונגשת לסיכונים כלליים ולהתנהגות בטיחותית, תוך בחינת היכולות הקוגניטיביות של העובד, שלא זוהו בשלב הראשון.

שלב חמישי - שיבוץ למטלות בהתאם ליכולות הפיזיות והקוגניטיביות של העובד.

שלב שישי - העלאת המודעות לבטיחות. שיפור מיומנויות הבטיחות והגברת

תרגולים: בניית תרחישים המדמים את האתגרים שעל המנהלים יהיה להתמודד עמם בעת התרחשות אירוע המשלב עובדים עם מוגבלות.

אירועים חריגים: יש לבחון את היכולת לתת מענה לעובדים עם המוגבלות ולצורכיהם (פיזיים - מעלית; והתנהגותיים - הצמדת מלווה).

ששת השלבים בקליטת עובד עם מוגבלות

שלב ראשון - זיהוי ואיתור המוגבלות תוך ראיון ושיח עם העובד, בניסיון לדלות ממנו מידע המתאר את מוגבלותו.

שלב שני - התאמה למרחב העבודה. לאחר זיהוי המוגבלות יש למקם את העובד

המלצות להתאמות על פי המוגבלויות השונות

מוגבלות קוגניטיבית

- המוגבלות נעה על רצף שכולל פגיעה ביכולת לחשוב, לשקול, להבין ולפתור בעיות, לזכור, להתרכז, להתארגן, ללמוד ולעבד מידע חושי באופן יעיל ומדויק, בעוד רמת המשכל תקינה.
- ההתאמה - הקראה ותרגום של מידע כתוב (נהלים, הנחיות, הוראות), שימוש במחשב ובתוכנות העוזרות בכתיבה, בקריאה ובהתארגנות, מתן תזכורות, כתיבת הוראות לביצוע משימה, חלוקת משימה מורכבת למשימות משנה, עבודה בסביבה מופחתת גירויים, מבודדת אקוסטית ובעלת תאורה אחידה. הדרכה מפורקת לתתי-נושאים קצרים ולא מורכבים, תוך חזרתיות וחיבור בין הנושאים.

מוגבלות נפשית

- המוגבלות נעה על הרצף שבין תפקוד בזמן התקף לתפקוד בזמן הפוגה, כשבזמן התקף התסמונים קשים ובזמן הפוגה הם כמעט או כלל אינם קיימים.
- ההתאמה - סבלנות, התחשבות וליווי אנושי, לדגומה, לצורך התמצאות וסיוע במילוי התפקיד במקום שנדרשת התערבות. בתחנת העבודה יהיה עיצוב פשוט, אינטואיטיבי ונעים, המאפשר פרטיות, הפחתת גירויים מסיחי דעת ככל האפשר, כגון רעשי רקע ותאורה לא אחידה.

שמיעה המותאמים לרעש ולמקום העבודה, הדרכה פנים אל פנים במקום שקט, כאשר אפשר לראות את פניו ושפתיו של המדריך.

מוגבלות חושית - ראייה

- המוגבלות נעה על קשת רחבה, החל מהקושי בראייה גם בהרכבת משקפיים, מוגבלות ראייה, קוצר רוחק ראייה, חדות ראייה, דרך מגבלה של שדה הראייה, עיוורון צבעים, אי-הסתגלות לתנאי תאורה קיצוניים ועד עיוורון.
- ההתאמה - העברת הדרכות ומידע בדיבור או בצליל, כתיבת הוראות / נהלים כאשר הטקסטים בעלי אותיות גדולות עם יגודיות גבוהה; ברייל עדיפות להדרכה ולהעברה של מידע באמצעות מחשב המאפשר הגדלת טקסט, שינוי צבעים והמרה לקול או לברייל; התנהלות במרחב בעזרת אמצעי עזר או מלווה, שימוש בהודעות קוליות, סימון מונגש של דרכי תנועה ומעבר.

מוגבלות שכלית

- המוגבלות מתבטאת ביכולת אינטלקטואלית ורמת משכל נמוכות משמעותית מהמוצא.
- ההתאמה - פישוט והאטה של התקשורת, ליווי של אדם נוסף לצורך התמצאות וסיוע בשימוש ובהפעלה של מתקנים. אפשרות הקראה ושימוש באמצעים קוליים (כגון שלט קולי וכריזה), הדרכה בסיוע תמונות ומידע הכתוב באמצעות פישוט לשוני.

מוגבלות פיזית - התניידות

- המוגבלות נעה על הרצף שבין הקושי ללכת ללא תמיכת אדם או אביזר עזר (כגון מקל, הליכון או כיסא גלגלים), ובין הקושי ללכת מרחקים ארוכים, לעלות ולרדת במדרגות, לעמוד במשך זמן רב, לקום ולהתיישב ולשאת משאות.
- ההתאמה - יש לשמור לאורך כל זמן העבודה על שטח פנוי במידות מתאימות, להעמיד מכשירים, כלים, חומרים, אמצעי הפעלה ומידע (כגון שלטים) בגובה מתאים. לתת מענה בדרכי פינוי וחילוץ בסיוע כוח אדם ואמצעים שונים.

מוגבלות מוטורית בידיים

- המוגבלות היא בשל שיתוק, רפיון שרירים, קואורדינציה ירודה, רעידות, פגיעה באצבעות ועוד.
- ההתאמה - יש להתאים את אופן הפעלת המכשירים / האמצעים / הצידוד, הדורשים פעולות ידיים עדינות והפעלת כוח, לאפשר הפעלה בעזרת יד אחת ולסייע בפעולות שימוש בשתי ידיים.

מוגבלות חושית - שמיעה

- המוגבלות נעה על רצף שבין קושי לשמוע בעוצמות ובתדרי קול מסוימים ועד לחוסר יכולת לשמוע כלל, במצב הקרוי חירשות.
- ההתאמה - הדרכה או קבלת מידע כתוב באמצעות נוהל, הנחיה בכתב, דף מידע, אינטרנט, או מייל, אמצעי ויזואלי, שימוש בשפת סימונים. שימוש במכשירי

בדיקת הוראות הפעלה ושימוש מונגשות.
הפרדה מוחלטת בין העובד לכבל ההזנה וסיכוני חשמל.

חשיבה ארגונומית:

מיקום המאפשר עבודה בטיחותית לעובד.
מקום ישיבה מותאם - שולחן, כיסא, מדרג רגל.
מיקום נכון של כלי העבודה, שימנע פעולות חוזרניות.

ארגון וסדר של הסביבה

פינוי פסולת ושאריות באופן שוטף.
פינוי מעברים והעמדת ציוד במקומות שנועדו לכך.

אירוע חריג:

הדרכת כלל העובדים להזעקת עזרה וסיוע. ■

- מומלץ לתרגל אחת לתקופה את כלל העובדים.
- עובד עם מוגבלות מעלה את האתגר בניהול הבטיחות

לכלל העובדים, ולעובדים עם מוגבלות בתוכם. ניהול שגרת הבטיחות יתבטא בתחומים הבאים:

תשתיות:

הכרת המיקום של מפסק הזרם הראשי וגישה חופשית אליו.
הכרת המיקום של דרכי המילוט ויכולת פתיחה שלהן.

סביבה:

השארות מעברים פנויים בכל זמן העבודה.
הפניית תשומת לב יתרה למכשולים.
פינוי וסילוק ציוד פגום.

אמצעי בטיחות:

הכרת דרכי התקשורת להזעקת עזרה.
הכרת מיקום תיק העזרה הראשונה.
הכרת מיקום הדפיברילטור.
הכרת המיקום והשימוש במטף.
הכרת אמצעי ניווד חליפיים.

מכשירי חשמל:

בדיקת מיקום מכשירי החשמל בתחנה.
בדיקת תקינות וכשירות של מכשירי החשמל.

היערכות הצוות ניהולי:

- א. התאמת מספר המנהלים הישירים למספר העובדים עם המוגבלות.
 - ב. התאמת יכולות המנהלים למוגבלות המסוימת של העובדים תחתיהם.
 - ג. הכשרת כל הצוות הניהולי בנושאי בטיחות בעבודה המשלבת עובדים עם מוגבלות.
 - ד. אימון הצוות הניהולי במענה לתרחישים שונים (אש, עזרה ראשונה, תאונת עבודה וכד').
- חניכה מותאמת וחלוקת תפקידים:
- א. מינוי בעלי תפקידים לסיוע ולתמיכה בבעלי המוגבלויות.
 - ב. תגבור הצוות בעובדים מהמעגל הרחוק שהוכשרו לכך (מנהלה / שירות / מתנדבים).
 - ג. תגבור הצוות על ידי עובדים מהמעגל הקרוב שהוכשרו לכך (עובדי המחלקה).
 - ד. מיקום עמדת המנהל באופן שיאפשר את ניהול האירוע.

מניעת אירועי בטיחות בשגרה

ניהול בטיחותי בסביבת עובד עם מוגבלות מחייב יתר תשומת לב. לאחר הקליטה המוצלחת, יש לוודא ניהול של שגרת בטיחות יום-יומית, המתייחסת